

Jonjo TADIĆ

ZNAČAJ DUBROVAČKIH JEVREJA*

EKONOMSKI razlozi uticali su na Jevreje da su došli u Dubrovnik. Njihova poslovna aktivnost u ovom gradu započela je vrlo rano, ali je bila naročito živa i važna u novom vijeku. Tako su dubrovački Jevreji izvršili jednu značajnu ulogu u svojoj novoj domovini, i to ne samo ekonomsku. Svojim radom i životom, iako malobrojni, predstavljali su za Dubrovnik važnu skupinu njegova stanovništva i privrednog života. Na koncu ove historijske studije potrebno je i to istaći i objasniti.

Trgovina je bila glavno zanimanje dubrovačkih Jevreja, ali ne svaka trgovina, nego skoro isključivo tranzitna. Na tome su vrlo mnogo radili posredujući između Balkana i Italije, te ostalog Zapada. Time su se i sami Dubrovčani mnogo bavili, jer su po cijelom Balkanu, kao i Jevreji, imali svojih trgovačkih kolonija. Ali, ipak, postoji razlika u radu jednih i drugih. Odnosno, nisu dubrovački i jevrejski predstavnici ovakve trgovine mogli da jedni druge potpuno zamijene, niti su po sam Dubrovnik bili od jednake koristi. U toj razlici je i ležala važnost jevrejskih trgovaca za dubrovačku državu.

Kada su Jevreji brojačno podigli sve svoje važnije centre u balkanskoj Turskoj i kada su odatle počeli da vode trgovinu sa stranim svijetom, specijalno sa Italijom, počeli su da u sve većem broju svraćaju i u Dubrovnik. Preko njega su uspostavili trgovačke veze s nekima od većih talijanskih luka. Ali, što je naročito važno, i oni Jevreji iz balkanskih centara i ovi iz Dubrovnika uvijek su i skoro isključivo održavali poslovne veze samo s jevrejskim trgovcima iz drugih zemalja. Uspostavljena je, dakle jedna velika i živa internacionalna trgovina, koja se skoro jedino odvijala između samih Jevreja. Predstavnici drugih naroda i vjera pri tome su vrlo malo učestvovali.

To je bilo od naročita značaja za Dubrovnik. Koristi koje je imao od trgovine svojih i stranih Jevreja nije mogao da nadoknadi radom kakvih drugih trgovaca. Jer čim su se Jevreji povlačili iz Dubrovnika, što se nekoliko puta djelomično i događalo, njihovu ulogu nisu preuzimali drugi, niti je time mogla da ojača tranzitna trgovina domaćih ili stranih trgovaca. Naprotiv, jedan veliki dio balkanske uvozne i izvozne trgovine u takvim prilikama nije više uopće svraćao u Dubrovnik. Jevreji su, naime, vodili preko Dubrovnika jednu svoju, zasebnu, od ostalih odijeljenu trgovinu, koja se nije miješala sa ostalom, nego se pored nje samostalno vodila. Dubrovčani su to vidjeli, pa su zato i puštali Jevreje da

* Poglavlje iz knjige pok. prof. dr Jorja Tadića *Jevreji u Dubrovniku*, Sarajevo 1937, izd. »La Benevolencia«, str. 397. Ova knjiga postala je prava bibliofilska retkost zbog toga što je najveći deo tiraža uništen za vreme drugog svetskog rata.

2 J. Tadić

slobodno dolaze u njihovu sredinu, da se bave istom trgovinom kao i oni, i da ničim ne priječe jevrejsko poslovanje u svome gradu. Prema tome, koristi koje je Dubrovnik imao od jevrejskih trgovaca bile su velike, znatno veće nego da su se bavili poslovima koje su i drugi mogli da vode, odnosno na kojima su ih drugi mogli da zamijene.

Trgovina Jevreja preko Dubrovnika bila je veoma živa. U XVI stoljeću je to bilo samo u nekim periodama, dok se poslije toga unapred njihov ekonomski rad skoro konstantno održavao na istoj, vrlo velikoj visini. Međutim pada u oči da Jevreji nisu unijeli u svoje poslovanje i ekonomske odnose Dubrovnika sa stranim svijetom nikakve izmijene, niti neke novosti. Svi su oni trgovali istim artiklima, kojima su trgovali i ostali dubrovački trgovci, a nisu preko Dubrovnika uspostavili ni neke naročite veze s kojim drugim, novim zemljama ili privrednim centrima. Oni su samo svojim radom pojačavali ekonomske odnose koje su već Dubrovčani bili sami uspostavili i vodili. Isto tako nisu unijeli u svoju trgovinu nikakve nove, Dubrovčanima nepoznate metode poslovanja. S te strane, dakle, Dubrovčani nisu imali čime da se koriste, niti da nešto novo od njih nauče. Tek ponekad oni su se koristili jevrejskim posrednicima u svojim vezama između Turske i Italije, i obratno, premda su to mogli da čine i preko svojih ljudi. To je, vjerovatno, bilo zbog jačih i češćih veza koje su sami Jevreji imali s izvjesnim privrednim centrima Turske ili Zapada, naročito kod novčanih poslova.

Međutim u samom Dubrovniku, kako smo konstatovali u nekoliko slučajeva, Jevreji su se malo bavili novčanim poslovima. Njihovo učestvovanje u tome bilo je vrlo slabo, upravo neznatno, osobito kada se ono uporedi sa sličnim radom samih Dubrovčana. Začudo je da se time nisu bavili bar oni Jevreji koji su duže i stalno boravili u Dubrovniku, pogotovu kada se znade za njihov rad u tom pogledu u drugim zemljama Evrope. Dok je u ostalom svijetu to bilo skoro glavno zanimanje jevrejskih trgovaca i finansijera, dotle su u Dubrovniku takve vrste poslova Dubrovčani bili zadržali za sebe. To je imalo svojih povoljnih posljedica za same Jevreje o kojima napred govorimo, a koje su bile znatno veće nego korist koju su od slična rada mogli da imaju.

Od razvijene i jake tranzitne trgovine Jevreja Dubrovnik je imao dvojaku korist. Jednu neposrednu i svakome vidljivu, a drugu posrednu, prikrivenu. U prvom redu jevrejski trgovci su davali znatne prihode dubrovačkim carinama, jer su oni, kako smo vidjeli, bili zahvaćeni posebnim carinskim tarifama, koje su se, naročito u neko doba, znatno razlikovale od carina koje su plaćali ostali domaći i strani trgovci. Oni su naime, ne mogući uzvraćati Dubrovčanima reciprocitetom za eventualne primljene povlastice, obično plaćali više od ostalih. Time su, naravno, i koristi za sam Dubrovnik bile znatno veće. Nadalje, na ovoj jevrejskoj trgovini mnogo su zarađivali kiridžije, među kojima je bilo i domaćih, zatim nosači, koji su robu prenosili do dubrovačke luke ili obratno, a onda dubrovački brodovi. Ovi posljednji su imali najviše koristi. To je za njih od naročite važnosti, jer je to bilo u vrijeme kada dubrovačko pomorstvo nije više igralo staru ulogu u mediteranskom saobraćaju. Naime, od konca XVI stolj. unapred dubrovački brodovi su nailazili na jaku konkurenciju nekih stranih trgovačkih momarica (engleske, holandske, francuske), koje se dotad skoro nisu ni vidale

na Sredozemnom moru. K tome je rentabilitet dubrovačkih brodova, iz raznih uzroka, bio znatno spao baš u ono doba. Stoga je pojačana tranzitna trgovina preko Dubrovnika, koja je uglavnom bila posljedica jačeg rada Jevreja, mnogo pomogla dubrovačkom pomorstvu, koje bi inače bilo znatno teže pogođeno izmijenjenim prilikama na moru. Istina, malene udaljenosti između Dubrovnika i Italije nisu mogle da dubrovačkim pomorcima pružaju prigode za neke velike zarade, ali ipak trgovina između dviju jadranskih obala davala je zaposlenja mnogim dubrovačkim brodovima.

Od pojačane jevrejske trgovine Dubrovnik je imao i posredne koristi. Zahvaljujući jakim poslovnim vezama Jevreja preko Dubrovnika, trgovački put koji je vodio preko ovoga grada bio je očuvao svoje negdašnje značenje u međunarodnom saobraćaju. Istina, taj je put bio vrlo star i već odavno dobro poznat, ali baš pojačanom aktivnosti balkanskih Jevreja, specijalno onih iz Sofije, Beograda i Sarajeva, on je održao svoju važnost i u novim ekonomskim i saobraćajnim prilikama. Ova tri važna privredna centra balkanske Turske, u kojima su Jevreji, pored nekih Dubrovčana, bili najvažniji nosioci ekonomskog života, specijalno u njegovim vezama sa stranim svijetom, održavala su preko Dubrovnika, u prvom redu posredstvom Jevreja, veze s Italijom i s ostalim Zapadom. Da nije bilo tih jevrejskih trgovaca i u onim centrima i u samom Dubrovniku, teško da bi Dubrovnik i dalje bio ostao najvažnija saobraćajna tačka za prekomorske veze srednjega dijela Balkana sa Zapadom. Dubrovački trgovci sigurno ne bi bili mogli da sami očuvaju stare pozicije svoga grada na Balkanu, pa bi Dubrovnik još rano počeo ekonomski propadati. Jer, koliko smo mogli konstatovati, nije više bilo u Dubrovniku drugih stranaca kao ranije. A onda, tu je još bio Split, koji je svratio dio balkanske trgovine na svoju luku, dok su istočni dijelovi Balkana, sa Carigradom na čelu, već bili skoro prekinuli svoje kopnene veze s Dubrovnikom, jer je odatle veći dio robe išao direktnim morskim putem u zapadne zemlje. Međutim, velikom zaslugom Jevreja, veza Dubrovnika sa balkanskim zaleđem bila je i nadalje živa i za međunarodni saobraćaj važna, pa je svakako baš to dovelo u Dubrovnik i mnoge druge strane trgovce koji, možda, ne bi bili dolazili.

Osim ovih ekonomskih koristi koje su Jevreji donosili Dubrovniku, oni su bili od značenja za onaj grad i zbog drugih razloga. Živeći stoljećima na Pirinejskom poluostrvu, u jednoj naprednoj i kulturnoj sredini, saradujući vrlo aktivno u svim kulturnim manifestacijama ovih zemalja, pirinejski Jevreji isticali su se svojom visokom kulturom, te razvijenim i naprednim ekonomskim životom. Zbog toga su ih rado primale mnoge zemlje u koje su poslije tjeranja iz Španije i Portugala morali da se sklanjaju. Njihovim dolaskom mnogo su dobile Niske Zemlje, Turska i neke talijanske države. Slično je bilo i u Dubrovniku. To smo mogli zaključiti po radu i ponašanju dubrovačkih Jevreja, a i po držanju Dubrovčana prema njima. Iz svega toga vidi se da jevrejske izbjeglice u Dubrovniku nisu bili jedna nekulturna, siromašna, propala i u svakom pogledu nepoželjna masa, jer ih inače ne bi bili puštali da ostanu u dubrovačkoj državi, nego bi ih bili, u najboljem slučaju, samo puštali da preko nje prolaze. Bili bi se i prema njima držali, kao i prema onim bijednim, siromašnim i izgladnelim masama balkanskoga stanovništva, koje se polovinom XV vij. skoro svake godine spuštalo na naše

obale, specijalno u Dubrovnik. Ispred gradskih vratiju držali su blokiran Dubrovnik, tako da su državne vlasti morale postavljati posebne straže da priječe ulaz u grad. A ipak je tih bijednika bilo po svim ulicama danju i noću, da mole milostinju i komad kruha kako ne bi umrli od gladi. Dubrovačka država ih je darivala novcem i hljebom, te ih na svojim brodovima slala dalje na obale Italije, samo da ih ukloni iz svoje sredine i da se oslobodi neugodnosti i opasnosti koje su sobom nosile ove izgladnjele i zapuštene mase našeg i ostalog balkanskog stanovništva.

Sasvim je drukče bilo sa jevrejskim izbjeglicama, koji su dolazili u Dubrovnik iz zapadnih zemalja. Njih su odmah propuštali, te se brinuli da im odrede stalno mjesto boravka u gradu. Od njih nisu bježali, niti su ih tjerali iz svoje sredine, a ukoliko su početkom XVI vijeka i to radili, to je bilo više iz razloga vjerske netrpeljivosti. Međutim Dubrovčani, koji su uvijek bili vrlo realni ljudi, odmah su uočili prednosti i koristi koje su od Jevreja mogli da imaju. Ovi su sobom nosili iz svojih starih postojbina jedan dio svojih imanja, izvjesnu kulturu, koja ne samo da nije zaostala za onom dubrovačkog stanovništva, nego je i prevazilazila, naročito, kod nekih pojedinaca. Zatim, nosili su sobom bogato iskustvo dobrih i vještih trgovaca, te poznanstva, jake lične, prodične i vjerske veze s mnogim drugim poslovnim ljudima u vrlo udaljenim privrednim centrima Zapada Evrope. Sve je to predstavljalo za Dubrovnik jednu veliku i vrlo značajnu dobit, pogotovo kada se znade koliko je ondašnja dubrovačka država pazila baš na te vrsti ekonomskih prednosti koje su Jevreji sobom donosili u svoje nove postojbine.

Među onim mnoštvom jevrejskih trgovaca u Dubrovniku našli smo ih jako sposobnih, aktivnih i vrlo kulturnih. Iz svega njihova rada i držanja osjeća se da pred sobom imamo pametne, i čestite i kulturne ljude. Mnogi između njih znali su po nekoliko jezika, pa su često služili kao tumači ne samo za pirinejske romanske jezike nego i za jevrejski, a znali su, naravno, talijanski, te neki i turski. I to nisu bili naročito školovani ljudi, niti su se bavili intelektualnim radom. Naprotiv, to su oni obični trgovci koji su pratili svoje karavane po balkanskim drumovima, koji su u Dubrovniku vodili tranzitnu trgovinu, i koji su se svojim bogatim znanjem i iskustvom koristili u svojim svakidašnjim poslovima i životu. Oni su sa znanjem svih tih jezika dolazili u Dubrovnik ne samo prvih godina po iseljenju iz Španije nego i mnogo kasnije, jer su u svojim porodicama govorili sve te jezike i predavali ih dalje svojim potomcima. Među običnim trgovcima u Dubrovniku našli smo i dva jevrejska pisca, dva istaknuta rabina, koji svojim kulturnim radom ni u čemu nisu zaostajali za intelektualcima ondašnjeg Dubrovnika i ostalog svijeta.

Bilo je među njima još i drugih vrlo pismenih i kulturnih trgovaca, kako to vidimo iz nekih njihovih zapisa, testamenata, pisama, sudskih rasprava, te ličnih i poslovnih sukoba. Iz svega toga opaža se da jevrejski trgovci u Dubrovniku nisu nimalo kulturno zaostajali za svojim kršćanskim sugrađanima, nego su u svemu mogli da im stoje uz bok, a ponekad i ispred njih. Pa kao što su dubrovački trgovci dali pjesnike i pisce Andriju Čubranovića, Nikolu Naleškovića, Marina Burešića, Nikolu Dimitrovića, Frana Lukarevića, Antuna Meda, Nikolu Sagro-

evića, Miha Monaldovića i druge, tako su i dubrovački jevrejski trgovci imali u svojoj sredini Salamuna Oefa i Arona Koena, a možda i još kojega nama dosad nepoznata.

Posebno značenje imali su za Dubrovnik jevrejski liječnici. Kao stručnjaci bili su to ljudi velikoga znanja i vještina, za koje se dubrovačka vlada jedno puno stoljeće otimala i pred crkvenim vlastima borila. Samo njihovom vrijednošću možemo da objasnimo one velike pohvale Dubrovčana i onako svojsko zauzimanje za njih. Inače, ovi jevrejski liječnici bili su i veoma kulturni ljudi, te su sobom donosili u Dubrovnik ne samo znanje medicine nego i mnogih drugih nauka, kao i poznavanje filozofije i književnosti. Za sve to znamo u vezi nekih kršćanskih liječnika u dubrovačkoj službi, a vidimo i po uvjerenju dubrovačkih liječnika, koje su izdali za doktora Samuela Abeatara (1597). Živeći u Dubrovniku dugo godina, čak i ponekoliko decenija, jevrejski ljekari su činili usluge ne samo svojim pacijentima i zdravstvenoj službi Dubrovnika nego su svojom općom kulturom morali da vrše neki uticaj i na kulturno društvo ondašnjega Dubrovnika. I sa te strane gledani, ovi članovi jevrejske općine sigurno su predstavljali dobit za dubrovačku državu, koja je svakako i zbog toga stvarala povoljan sud i o svim ostalim Jevrejima u svome gradu.

Boravak i kulturni rad pjesnika Didaka Pira mora da je bio naročito zapažen. Iz njegovih djela se vidi da je dobro poznao mnoge dubrovačke književnike i intelektualce, s kojima je drugovao za vrijeme svoga četrdesetgodišnjega življenja u Dubrovniku. Na njih je sigurno i uticao svojim velikim poznavanjem staroklasičnih jezika i kulture, te svojim pjesničkim sposobnostima. Družeci se s njima, Didak je mogao da jača njihov interes za stare jezike i književnosti, što je, uostalom, odgovaralo i samom duhu onog vremena. Inače Didak je dobro poznao i suvremene književnosti, te mnoge žive jezike, pa je sigurno i time imponovao kulturnim Dubrovčanima svoga vremena. Sve je to moralo ida podiže ugled i značenje ostalih dubrovačkih Jevreja, čijim se bratom Didak osjećao sve do svoje smrti.

Dubrovački Jevreji, po onome što o njima znamo, predstavljali su za sve ovo vrijeme ljude kojima se u moralnom pogledu nije imalo što da zamjeri. Kao trgovci su pazili na svoj rad i svoje držanje u poslovnom životu, te im se, ukoliko smo mogli konstatovati, nije mogla naći nikakva teža pogreška ili propust. U svim sporovima ili sukobima sa zakonom, dubrovački Jevreji nisu nikada odgovarali zbog nekih prevara, nepoštena držanja, krađa, podvala i slično. Osim nekoliko slučajeva neispunjenja ugovora u pogledu kakvoće prodate robe, te nekih bankrota, možda i namjernih, jevrejski trgovci su uvijek izvršavali svoje obaveze i preuzete dužnosti. Uostalom, treba istaći da je i ogromna većina ostalih dubrovačkih trgovaca u tom pogledu bila na svome mjestu. Inače dubrovački Jevreji nisu činili ni druge teže prekršaje, pa osim nekoliko blažih slučajeva, o kojima je već bilo govora, nisu ni dolazili pod udar zakona.

Dubrovačka jevrejska općina bila je jako povezana rodbinskim vezama, tako da je skoro uvijek njezin veći dio bio u krvnom srodstvu. Ipak, kako smo to već istakli, dolazilo je do manjih svađa unutar same općine, kao i među članovima nekih porodica. U takvim slučajevima je često intervenisao dubrovački sud, te

prijeteći kaznama pozivao pojedine od njih da se izmjenično ne vrijeđaju i da jedni druge puste na miru. Inače, iz mnogih podataka koje imamo o njihovim međusobnim odnošajima, opažamo da su dubrovački Jevreji živjeli u svojim porodicama vrlo dobro, da su se lijepo pazili i jako volili, da su se izmjenično pomagali i da su mnogo polagali na svoje porodične veze i međusobnu ljubav. U nekim njihovim testamentima ta ljubav je naročito lijepo istaknuta. Tu izbija ne samo velika ljubav prema roditeljima ili potomcima nego se i sa mnogo nježnosti, pažnje i zahvalnosti govori i o ostalim članovima njihovih porodica. Ne samo da se njima ostavljaju imanja, nego se njihovoj brizi predaju zavještanja ili se njima prepušta slobodno raspolaganje izvjesnim svotama u dobrotvorne svrhe. Roditeljska ljubav Jevreja prema svojoj djeci mnogo je jače istaknuta u jevrejskim testamentima nego u onima starih Dubrovčana. Vrlo je lijep i karakterističan primjer toga onaj testament udove Maestro, koja u dubokoj starosti, pošto je već sve svoje porazdijelila nasljednicima, ostavlja djeci svoj roditeljski blagoslov, najvažniji postije božjega, te im želi svaku sreću u njihovu životu, radu i potomstvu. Riječima punim ljubavi i brige govori o njima, te u jednom dubokom duševnom miru i zadovoljstvu ostavlja ovaj svijet, sigurna da je činila dobro, da je za sobom ostavila čestito potomstvo i da je zaslužila nagradu poslije smrti. Sličan duševni mir i zadovoljstvo izbijaju i iz testamenta Arona Koena, kao i nekih drugih Jevreja, koji u svojoj posljednjoj volji otkrivaju jednako veliku ljubav prema svojoj rodbini.

U testamentu starice Maestro naročito jako odskače još jedna karakteristična crta ondašnjih Jevreja: njihova duboka vjera i jaka ljubav prema Svetoj Zemlji. To se jasno opaža i u radu i mišljenju ostalih Jevreja. Svi su se oni čvrsto držali svoje vjere, te u svakoj prigodi pazili da ne bi čime povrijedili njezine propise. Iz toga je nikla i njihova ljubav prema Svetoj Zemlji, koju spominju u svojim testamentima, te ostavljaju novac za njezine humanitarne i naučne institucije. Palestina je i za dubrovačke Jevreje ostala ono sveto središte jevrejskog naroda o kojem su svi Jevreji u svijetu uvijek govorili s velikim poštovanjem i s ljubavlju. Posljednja i najveća želja starice Maestro, da čim prije njezine kosti budu počivale onamo skupa s mrtvim ostacima njezinog muža, najbolje objašnjuje tu veliku ljubav prema zemlji kojoj su uvijek čeznuli svi Jevreji u svijetu.

Dubrovački Jevreji su redovno dijelili novac i u dobrotvorne svrhe. Davali su svojoj sinagogi u Dubrovniku, pomagali su siromahe, sirote, mlade djevojke pred udaju, oslobađali su robove, a osobito su darivali važnije centre jevrejske nauke. Tako su se i dubrovački Jevreji neprestano osjećali sastavnim dijelom svoga naroda, raštrkana po cijelom svijetu, gonjena i zlostavljana od svakoga. Osjećaj pripadnosti jednoj vjerskoj zajednici i jaka ljubav prema svojoj izgubljenoj otadžbini čuvali su jedinstvo Jevreja, spasavali njegove članove od potpune propasti i ulijevali nadu u njihovu bolju i srećniju budućnost.

Ispitavši ovako rad i držanje Jevreja u Dubrovniku, vidimo da su oni predstavljali ljude korisne po sredinu u kojoj su živjeli i djelovali. To su stari Dubrovčani odmah opazili, pa se zato nisu ni opirali njihovu boravku u Dubrovniku. Osim u ona dva-tri slučaja kada su dubrovački Jevreji bili istjerani ili kada

su im pravili neprilike, Dubrovčani su im, uglavnom, dozvoljavali da ostaju u njihovoj državi i da se u miru i slobodno bave svojim poslom. Jer svojim ponašanjem i životom nisu izazivali protiv sebe neraspoloženje Dubrovčana, a svojim radom nisu smetali domaćim poslovnim ljudima. Naime, oni se nisu bavili malom lokalnom trgovinom, a ukoliko su i to radili, to je bilo samo sporadično i slabo. Međutim njihova tranzitna trgovina nije smetala Dubrovčanima, pa između njih nije ni dolazilo do sukoba i konkurencije. To je činilo da su Dubrovčani sasvim mirno i bez zavisti gledali na njihov rad u svome gradu, te nisu postajali netrpeljivi prema njima, niti su ih progonili kao u drugim zemljama. Tako je otpadao glavni razlog eventualne mržnje Dubrovčana protiv Jevreja.

Utvdili smo da se dubrovački Jevreji nisu mnogo bavili ni novčanim poslovima, da nisu davali velikih zajmova, niti su se bavili lihvarstvom, kao u drugim državama. Premda su siromašni slojevi evropskog stanovništva često tražili zajmove radije od Jevreja nego od kršćana, jer su im bili povoljniji, ipak je lihvarstvo bilo jako omrzuto među dužnicima i među onima koji su bili spremni da sami podijeljuju zajmove. Prvi nisu trpeli Jevreje lihvare, jer su držali da ih suviše iskorišćuju i da se na njihov račun bogate, a drugi su krivo gledali na njih iz konkurentskih razloga. Ovakvi poslovi Jevreja dovodili su ih u neposredan i vrlo čest kontakt s domaćim stanovništvom, koje je onda iz raznih razloga lakše moglo da podlegne uticajima i huškanju pojedinaca protiv njih. Svega toga u Dubrovniku nije bilo. Bogatije slojeve dubrovačkog stanovništva Jevreji nisu izazivali nekim konkurentskim radom ili borbom, a niže slojeve nije ni mogla da interesuje tranzitna trgovina kojom su se bavili. Naprotiv, veliki trgovački saobraćaj preko dubrovačke luke, pa bilo to i jevrejske robe, donosio je veće koristi baš raznim članovima siromašnijih stanovnika (mornara, nosača, kiridžija i dr.), koji su od toga živjeli. To je onda, bio uzrok da nastojanja nekih dubrovačkih crkvenih poglavica nisu nailazila na potrebno razumijevanje kod Dubrovčana, niti su sami predstavnici dubrovačke države rado prihvatili njihove sugestije o proganjanju Jevreja ili ometanju njihova rada. Zbog toga su Dubrovčani, sve do najnovijih vremena, ostali po strani od svih onih psihičkih raspoloženja nekih kršćanskih masa koje su iznimnim mjerama i progonima nastojavali da uklone Jevreje iz svoje sredine i da im onemoguće zaštićen i slobodan rad. Dubrovački Jevreji, zahvaljujući svom ispravnom življenju i radu, te držanju domaćeg stanovništva, provodili su dosta miran i normalan život, čime su koristili ne samo sebi nego i gradu u kojem su boravili.

Summary

Jorjo TADIĆ

THE ROLE OF THE JEWS OF DUBROVNIK

The late professor Dr Jorjo Tadić has given a synthetical survey of the historical role and importance of the Jews settled in Dubrovnik in his comprehensive monograph *The Jews in Dubrovnik until the middle of the 17th century* (Sarajevo 1937) in form of a concise summary. As the most copies of this book have been destroyed during the war 1941—1945 and the work in question having a great scientific value, particularly for the knowledge of Jewish history, it is of no little importance for the readers of the present miscellany to get acquainted with Tadić's general views on the history of the Jews of Dubrovnik. According to professor Dr Jorjo Tadić the greatest importance of the historical role of the Jews of Dubrovnik consisted in the fact that they had included Dubrovnik into their business system giving thereby a sensible impulse to the transit trade of this town. The Jews of Dubrovnik were engaged very rarely in crafts and in small local trade. They occupied themselves, in the first place, with the transit trade through the port of Dubrovnik, acting as intermediary between the Balkan market and the Mediterranean countries, in the first place Italy. Being well received in some Italian States of the 16th century and still better in the Turkish Empire, they established on both sides their independent trading systems which were connected with each other through Dubrovnik. In fact, the Jews of Dubrovnik took no part in the analogous trading systems of their town in the Balkans and in the Mediterranean region. Consequently, they never assumed a competitive attitude towards the merchants of Dubrovnik nor provoked in them economic or religious antagonism. Connecting through Dubrovnik their two important trading systems to each other, they contributed in this way to the economic prosperity and enrichment of their town. It is quite understandable, therefore, that some eminent Jewish physicians, humanists, theologians, philologists or poets came to settle in Dubrovnik, temporarily or permanently and that among the Jews of Dubrovnik themselves there appeared writers who occupied prominent places in the intellectual life of their people in the 16th and 17th centuries. This refers, first of all, to Amatus Lusitanus, the renowned author of medical treatises and physician, to Didak Pir, a very well known poet among the Latinists of the 16th century, as well as to Aaron Cohen, author of learned treatises and books from the field of biblical.